

IQTISODIY TADQIQOTLAR
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ECONOMIC RESEARCH

ILMIY JURNALI

4

2021

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT
UNIVERSITETI**

“IQTISODIYOT” FAKULTETI

**IQTISODIY TADQIQOTLAR
(ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ,
“ECONOMIC RESEARCH)**

ILMIY JURNALI

4

2021

Toshkent

4
2021

Elektron ilmiy jurnal
Научный журнал
Scientific magazine

**IQTISODIY TADQIQOTLAR ILMIY
JURNALI**

MUASSIS

Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti

Tahrir kengashi raisi:

Abduraxmonov Qalandar Xodjayevich – i.f.d., prof.,
akademik

Tahrir kengashi:

Eshov Mansur Po'latovich- i.f.d., professor
Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna – i.f.d., professor
Xudoyqulov Sadridin Karimovich – i.f.d., professor
Begalov Baxodir Abdusalovich– i.f.d., professor
Bekmurodov Adxam Sharipovich- i.f.d., professor
Vaxabov Abduraxim Vasikovich- i.f.d., professor
Maxmudov Nosir Maxmudovich- i.f.d., professor
Salimov Baxtiyor Tadjiyevich- i.f.d., professor
Mustafaqulov Sherzod Igamberdiyevich- i.f.d., professor
Jumayev Nodir Xosiyatovich- i.f.d., professor
G'ofurov Ubaydullo Vaxabovich- i.f.d., professor
Xolmo'minov Shayzaq Raxmatovich- i.f.d., professor
Amirov Lochinbek Fayzullayevich – i.f.n., PhD
Xatamov Ibodullo Sadullayevich – i.f.n., dosent
Asqarova Mavluda Turopovna– i.f.n., dosent
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich– i.f.n., dosent
G'ayibnazarov Sanjar Baxodirovich – i.f.n., dosent
Kamalova Malika Nizamovna- i.f.n., dosent
Mamaraximov Begzod Erkinovich- i.f.n., dosent

Tahrir hay'ati:

Begzod O'rinov– (AQSh)
Uktam Burxanov – (Chexiya)
Bozorboy Berkinov – i.f.d. (O'zbekiston)
Mark Rozenbaum (AQSh)
Volfgang Lukas (Germaniya)
N.V.Morozov (Rossiya)
Viktoriya Vdovichenko (Ukraina)
Gulyabmir Raxmani (Afg'oniston)
Axmed Muxamed Aziz Ismail (Misr)
Kaukab Azim (Saudiya Arabistoni)
Sherqul Shodmonov (Toshkent)
Rauf Salaxodjayev (Toshkent)
Axmedjon Mamatov (Toshkent)
Ju Jengron (Xitoy)
Jou Chingjiye (Xitoy)

© ISSN 2181-4457

**IQTISODIY TADQIQOTLAR ILMIY
JURNALI**

**4
2021**

**Elektron ilmiy jurnal
Научный журнал
Scientific magazine**

Bosh muharrir:

Eshov M.P.- i.f.d., prof.

Adabiy muharrir

Xajiyev B.D.- i.f.n., dots.

Bosh muharrir o'rinbosari

Amirov L.F. - PhD

Musahhih:

Jurnal sahifalarida chop etilgan materiallardan foydalanilganda "Iqtisodiy tadqiqotlar" ilmiy jurnalidan olindi deb ko'rsatilishi shart. Tahririyat taqdim etilgan maqolalarni taqriz qilish va qaytarish majburiyatini olmagan. Maqolada keltirilgan dalillar va ma'lumotlar uchun muallif javobgar.

Veb-sayt manzili: <https://economicresearch.tsue.uz>

E-mail: economicresearchjournal@gmail.com

МУНДАРИЖА

IQTISODIYOT, INNOVASIYA VA TADBIRKORLIK NAZARIYA VA AMALIYOT		
Salimov B.T., Salimov Sh.B.	Kichik biznes faoliyatini imitasion innovasiyalar yordamida rivojlantirish.....	6
Abdullayeva M.K.	O'zbekistonda oziq-ovqat sanoati tarmoqlarida ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishning asosiy jihatlari.....	11
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH: MAKROIQTISODIY YONDOSHVU		
Ismoilova G.T.	Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoati-ning mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va rivojlanish tendensiyalari.....	17
Mirzarakhimova A.	Development of the digital economy in the Republic of Uzbekistan.....	25
Неделкина Н.И.	Открытость экономики нового Узбекистана: реалии настоящего и приоритеты для будущего развития.....	28
Turgunov D.T.	Макроекономические показатели в Центральной Азии за 10 лет включая в период пандемии с зонами риска.....	36
INSON RESURSLARINI BOSHQARISH, IJTIMOIIY SIYOSAT VA BANDLIK		
Goyipnazarov S.B., Fayzieva M.Kh.	The assesment of the strategic roles of human resources professionals in the banking sector in Uzbekistan.....	46
Mamaraximov B.E.	Aholining demografik o'zgarishlari iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri.....	54
Хашимова Г.А.	Положительная динамика роста рабочих мест за 2020 год.....	58
Хакимова Л.Ш.	Формированию государственной политики в сфере занятости.....	61
To'xtayeva X.F.	Xodimlar mehnat motivatsiyasini kuchaytirishni takomillashtirish yo'nalishlari.....	69
TARMOQLAR IQTISODIYOTI VA REAL SEKTORNI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH		
Насырходжаева Д.С., Алимова Ш.А.	Проблемы развития конкурентоспособности промышленных отраслей в период пандемии.....	74
Yadgarov A.A.	Agrosug'urta-qishloq xo'jaligida iqlim o'zgarishini yumshatuvchi moliyaviy vosita sifatida.....	79
TILSHUNOSLIK VA PEDAGOGIKA: ILM-FAN RIVOJLANTIRISH YO'LLARI, MUAMMOLAR, TAHLIL VA NATIJA		
Исмаилова С.Р.	Сопоставление основы и окончания русского и узбекского языков	82

BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISH: MAKROIQTISODIY YONDOSHUV

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ИШЛАШ
САНОАТИНИНГ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИДАГИ ЎРНИ ВА
РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ**

Исмоилова Г.Т. -
ТДИУ “Тармоқлар иқтисодиёти”
кафедраси таянч докторанти

Аннотация: Мақолада қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш саноатини мамлакат иқтисодиётидаги ўрни ва ривожланиш тенденциялари, жумладан озиқ-овқат маҳсулотлари мисолида чуқур қайта ишлашни ривожлантириш имкониятлари ёритилган.

Таянч сўзлар: қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, озиқ-овқат таъминоти, озиқ-овқат хавфсизлиги, дастлабки ва чуқур қайта ишлаш, қўшилган қиймат занжири, қайта ишлаш саноати, илғор технологиялар, диверсификация.

Кириш. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш асосида озиқ-овқат таъминоти занжирини ривожлантириш ҳамда озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш масалалари бутун дунёда бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бирига айланмоқда. Глобал озиқ-овқат таъминоти ва хавфсизлиги масалалари ҳар доим жаҳон ҳамжамиятининг диққат марказида бўлиб келган. Жумладан, БМТ Бош Ассамблеясининг 2015 йил сентябрда бўлиб ўтган тарихий саммитида 2030 йилгача амалга оширилиши кўзда тутилган 17 та глобал мақсад ҳамда 169 та вазифалардан иборат “Барқарор ривожланиш мақсадлари”нинг иккинчи мақсади “Очликка барҳам бериш, озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, овқатланиш рационини яхшилаш ва қишлоқ хўжалигининг барқарор ривожланишига кўмаклашиш”ни кўзда тутди.

БМТ Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилотига (FAO) кўра, “пандемия жаҳон миқёсида озиқ-овқат етказиб бериш занжирида узилишларни юзага келтириб, тизимда беқарорликни келтириб чиқарган ва оқибатда камбағал, қашшоқ аҳолига катта зарар етказган. Бу айниқса озиқ-овқат таъминотининг муқобил манбаларига эга бўлмаган мамлакатларга катта хавф солади” [1].

Тадқиқот методологияси. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш асосида озиқ-овқат хавфсизлиги ва таъминоти муаммоларини таҳлил этиш борасида тадқиқотлар олиб борган миллий ва хорижлик олимларнинг илмий изланишлари натижалари мазкур тадқиқотнинг назарий-услубий базаси сифатида хизмат қилди. Мақолани тайёрлашда абстракт ва аналитик мушоҳада, қиёсий ва омилли таҳлил, динамик қаторлар, иқтисодий-статистик ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

Тадқиқот натижалари. Тадқиқот доирасида олинган натижалар асосида Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш,

дастлабки ва чуқур қайта ишлаш асосида озиқ-овқат таъминотида қўшилган қиймат занжирини ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмлари бўйича илмий ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Таҳлиллар ва натижалар муҳокамаси. Озиқ-овқат маҳсулотлари билан ички бозорни тўлдиришнинг асосий захираларидан бири қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш саноати қувватларини ошириш ва улардан самарали фойдаланиш ҳисобланади, ammo республикада қайта ишлаш саноати салоҳиятидан етарли даражада фойдаланилмапти. Н.И.Саидахмедованинг таъкидлашича “озиқ-овқат саноатида энг муҳим муаммолардан бири қишлоқ хўжалиги озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш даражасининг ҳамон паст эканлиги ҳисобланади” [2]. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2019 йил 4 июлда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш ва озиқ-овқат товарлари сифатини ошириш масалаларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси йиғилишида таъкидлаганидек: “Мамлакатда йилига 20 миллион тонна мева-сабзавот етиштирилади. Лекин уларни саноат усулида қайта ишлаш даражаси атиги 15 фоиз бўлиб, шундан 7-8 фоизи экспорт қилинмоқда. Инфратузилма етарли эмаслиги туфайли йиғиштириш ва сақлаш жараёнида 30 фоиз маҳсулотлар йўқотилмоқда.

Бу соҳадаги имкониятлардан оқилона фойдаланиб, маҳсулотларни чуқур қайта ишлаш кенгайтирилса, озиқ-овқат саноатини янада ривожлантириш ва экспорт ҳажмини ошириш мумкин” [3].

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашга ихтисослашган озиқ-овқат саноати мамлакатимиз иқтисодиётининг муҳим таркибий қисмларидан биридир.

1-жадвал

Озиқ-овқат саноати ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари (жорий нархларда)

Кўрсаткичлар	2016	2017	2018	2019	2020
Ишлаб чиқарадиган саноат маҳсулоти ҳажми, млрд. сўм	89793,3	117736,0	189642,6	254860,9	304714,3
Шундан озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш, млрд. сўм	22400,5	23217,7	25256,0	35337,3	42388,2
Озиқ-овқат саноатининг ишлаб чиқарадиган саноат таркибидаги улуши, %да	24,9	19,7	13,3	13,9	13,9
Озиқ-овқат саноати маҳсулоти ҳажмининг ўтган йилга нисбатан йиллик ўсиш суръатлари, %да	112,3	95,6	98,5	110,9	108,7
Озиқ-овқат маҳсулотларининг жами истеъмол товарлари ишлаб чиқаришдаги улуши, %да	45,5	39,0	28,8	31,3	33,6

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/industry-2>

Бу тармоқ аҳолига асосий турдаги озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб бериш билан бирга, юқори қўшилган қийматга эга тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш ва экспорт салоҳиятини мустақкамлашга имкон беради. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг чуқур қайта ишланиши республика-камиз учун ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга.

Республикада озиқ-овқат саноати ривожланишининг макроиқтисодий кўрсаткичларини таҳлил этиш бу тармоқнинг мамлакатимиз иқтисодиётида муҳим ўрин тутишини кўрсатади (1-жадвал).

Келтирилган 1-жадвал маълумотларидан маълумки, 2016-2020 йиллар оралиғида озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш қиймати амалдаги нархларда 22 400,5 млрд. сўмдан 42 388,32 млрд. сўмга ўсган. Озиқ-овқат саноатининг жами ишлаб чиқарадиган саноат таркибидаги улуши 24,9 дан 13,9 фоизга тушган.

Озиқ-овқат маҳсулотлари ҳажмининг 2016-2020 йиллар оралиғидаги ўртача йиллик ўсиш суръати 5,2 фоизни ташкил этди. Таъкидлаш жоизки, озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмида 2017-2018 йилларда ўтган йилларга нисбатан 1,5-4,4 фоиз пасайиш кузатилган бўлсада, 2020 йилда йиллик ўсиш суръати 2019 йилга нисбатан 8,7 фоизни ташкил этган. Озиқ-овқат маҳсулотларининг жами истеъмол товарлари ишлаб чиқаришдаги улуши 2016-2020 йиллар давомида 45,5 дан 33,6 фоизга камайган. Ўзбекистон Республикасида уй хўжаликлари аъзолари томонидан аҳоли жон бошига озиқ-овқат маҳсулотларини ўртача йиллик истеъмол қилиш миқдори 2-жадвалда келтирилган.

2-жадвал

Ўзбекистон Республикасида уй хўжаликлари аъзолари томонидан аҳоли жон бошига озиқ-овқат маҳсулотларини ўртача йиллик истеъмол қилиш миқдори*, (уй хўжаликларини танланма кузатиш маълумотлари асосида) кг

Кўрсаткичлар	2016 йил	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2020 й. 2016 й.га нисб., %да
Нон ва нон маҳсулотлари	177,6	177,6	177,6	177,6	177,6	100,0
Картошка	56,4	55,2	56,4	56,4	56,4	100,0
Сабзавот ва полиз	277,2	277,2	278,4	278,4	278,4	100,4
Мева ва ризаворлар	148,8	145,2	150,0	148,8	148,8	100,0
Гўшт ва гўшт маҳсулотлари	44,4	43,2	43,2	43,2	43,2	97,3
Балиқ ва балиқ маҳсулотлари	6,0	4,8	4,8	6,0	6,0	100,0
Сут ва сут маҳсулотлари	279,6	270,0	272,4	272,4	273,6	97,8
Ўсимлик ёғи	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	100,0
Тухум, дона	214	215	217	216	218	101,9
Шакар, қандолат маҳсулотларини қўшиб	32,4	31,2	32,4	33,6	32,4	100,0

**) уйдан ташқаридаги истеъмолни қўшмаган ҳолда*

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумоти асосида тузилган.

Келтирилган 2-жадвал маълумотларидан маълумки, 2016-2020 йилларда республикамизда уй хўжаликлари аъзолари томонидан аҳоли жон бошига озиқ-овқат маҳсулотларини ўртача йиллик истеъмол қилиш миқдори аксарият маҳсулот турлари бўйича барқарор бўлган. Жумладан, нон ва нон маҳсулотлари, картошка, сабзавот ва полиз, мева ва резаворлар, балиқ ва балиқ маҳсулотлари, ўсимлик ёғи ва шакар истеъмол қилиш ҳажмлари барқарор ўзгармасдан сақланиб қолган. Аммо гўшт ва гўшт маҳсулотлари истеъмол қилиш ҳажми 2,7 фоизга қисқарган. Бу ҳолат чорва моллари учун озуқа таъминоти ҳамда қўшни Қозоғистон Республикасидан чорва моллари импорт қилиш ҳажми қисқариши билан изоҳланади.

Республикада қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий турларини саноат усулида қайта ишлаш кўрсаткичлари паст даражада қолмоқда (3-жадвал).

3-жадвал

2016-2020 йилларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий турларини саноат усулида қайта ишлаш кўрсаткичлари, минг тонна

Маҳсулот турлари	2016 йил	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2020 йил 2016 йилга нис.,%да
Сабзавотлар	4,1	4,3	6,7	6,2	6,1	+2,0 ф.п.
Мева ва резаворлар	19,1	20,0	19,0	17,6	19,0	-0,1 ф.п.
Узум	9,2	8,3	12,2	6,1	9,2	100,0
Гўшт (тирик вазнда)	5,0	5,3	5,3	5,5	5,8	+0,8 ф.п.
Сут	14,5	13,9	13,7	14,1	15,3	+0,8 ф.п.

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумоти асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2016-2020 йилларда жами ишлаб чиқаришга нисбатан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини саноат усулида қайта ишлаш даражаси сабзавотлар бўйича 4,1 дан 6,1 фоизга (ўсиш +2,0 ф.п.), гўшт бўйича 5,0 дан 5,8 фоизга (ўсиш +0,8 ф.п.) ва сут бўйича 14,5 дан 15,3 фоизга (ўсиш +0,8 ф.п.) ўсгани ҳолда, узум бўйича ўзгаришсиз қолган (жамига нисб. 9,0 %) ва мева ва резаворлар бўйича эса 19,1 дан 19,0 фоизга тушган (камайиш -0,1 ф.п.).

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш саноатини барқарор ривожлантиришга бир қатор омиллар салбий таъсир кўрсатиб келмоқда.

Биринчидан, республикада қишлоқ хўжалик маҳсулотларини саноат усулида қайта ишлаш даражаси жуда паст бўлиб (2020 йил мева-сабзавотларда 6,1 %, узумда 9,2 %, гўштда 5,8 %, сутда 15,3 %), бунга бир қанча омиллар таъсир кўрсатади. Жумладан, мазкур омиллардан бирини республикада қайта ишлаш корхоналари сонини етарли даражада

эмаслигидир. Бундан ташқари мавжудларининг тўла қувватлар билан ишламаслигидир (масалан, узумни қайта ишлаш қувватларидан фойдаланиш даражаси 2017 йилда 45,0 %) [4]. Юқорида келтирилган маълумотлар асосида шундай хулоса чиқариш мумкинки, республикада қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини саноат усулида қайта ишлаш даражаси ҳамда бу борада мавжуд қувватлардан фойдаланиш ҳолати талаб даражасида эмас. Зеро, қайта ишлаш даражаси паст бўла туриб, озиқ-овқат саноатини барқарор ривожлантириш асосида озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва қўшилган қиймат занжирини ривожлантириш имкониятлари чекланиб қолади.

Республикада қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш даражасининг паст эканлигининг энг асосий сабабларидан яна бири қайта ишлаш саноати корхоналарини йил давомида хом-ашё билан узлуксиз таъминлаб туриш имкониятининг пастлиги (маҳаллий хом-ашё базасини етишмаслиги) ҳамда сақлаш омборхоналарининг етарли даражада эмаслигидир.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини саноат усулида чуқур қайта ишлаш даражасининг паст даражада қолаётганига бу соҳага ихтисослашган корхоналардаги асбоб-ускуналар ҳамда технологияларнинг моддий ва маънавий жиҳатдан эскириб қолганлиги ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда (4-жадвал).

Маълумотларга кўра 2016-2020 йилларда озиқ-овқат саноатида асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг эскириш даражаси 41,2 дан 34,4 фоизга (–6,9 ф.п.) пасайгани ҳолда, уларнинг янгиланиш коэффициенти 18,4 дан 24,4 фоизга ошган (+6,0 ф.п.), чиқиб кетиш коэффициенти эса 5,3 дан 7,5 фоизга ошган (+2,2 ф.п.) ташкил этган кўриш мумкин.

4-жадвал

Ўзбекистон Республикаси қайта ишлаш саноатида асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг ҳаракати динамикаси

Кўрсаткичлар	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	2020 й. 2016 й.га нисб., ф. п.
Асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг эскириши даражаси, %да	41,2	41,6	39,0	36,6	34,3	– 6,9 ф.п.
Асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг янгиланиш даражаси, %да	18,4	20,6	26,7	24,8	24,4	+ 6,0 ф.п.
Асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг чиқиб кетиш даражаси, %да	5,3	7,3	7,0	4,1	7,5	+ 2,2 ф.п.

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумоти асосида тузилган.

Гарчи 2016-2020 йилларда озиқ-овқат саноатида асосий фаолиятга тааллуқли асосий воситаларнинг эскириш даражаси қисқариб борган бўлсада, 4-жадвал кўрсаткичлари ишлаб чиқаришга тааллуқли воситаларининг ҳамон учдан бири эскириб, унумдорлиги тушиб кетганини, асосий воситалар ҳозирги технологиялар ва модернизация даврида секин янгиланаётганини кўрсатади. Ваҳоланки, фан-техника юксак тараққиёт фазасига кирган ва инновацион технологиялар муҳим аҳамият касб этаётган ҳозирги даврда бу кўрсаткичлар озиқ-овқат саноатини жадал суръатлар билан ривожлантиришга тўсқинлик қилиши мумкин. Натижада озиқ-овқат саноати корхоналари томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар сифат кўрсаткичлари ва қадоқланиши, товар кўриниши бўйича ички ва жаҳон бозорларида рақобатбардош бўлиши мушкул.

Озиқ-овқат саноати корхоналарида унумдорлиги юқори, энергия сиғими паст ва ресурс тежамкор замонавий рақамли технологиялар, яъни ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган рақобатбардош ишлаб чиқариш қувватлари етишмайди. Ҳозирда фаолият кўрсатаётган кўпчилик озиқ-овқат саноати корхоналарининг ишлаб чиқариш қувватлари кам самарали бўлиб, материал сиғими юқорилиги оқибатида замонавий маҳсулотларни кам харажат эвазига ишлаб чиқариш имконини бермаяпти.

Тармоқ корхоналари фойдаси ва рентабеллиги уларнинг молиявий барқарорлиги ва тўлов қобилиятига кучли таъсир кўрсатади. Кейинги йилларда озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш саноатида зарар кўриб ишлаётган корхоналар сони ошиб бормоқда. Хусусан, 2016-2019 йилларда тармоқдаги зарар кўрган корхоналар сони 1316 дан 3918 бирликка, кўрилган зарар қиймати эса 70,82 дан 541,64 млрд. сўмга ёки 764,8 фоизга ошган (5-жадвал).

5-жадвал

Ўзбекистон Республикасида озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш иқтисодий фаолият турлари бўйича зарар кўрган корхоналар

Йиллар	Зарар кўрган корхоналар	
	корхоналар сони, бирликда	зарар миқдори, млн. сўм
2016 й.	1316	70,82
2017 й.	2039	199,5
2018 й.	2259	243,84
2019 й.	3198	541,64

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумоти асосида тузилган.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш саноати корхоналарининг молиявий барқарорлиги уларнинг тўловга қобиллигига кучли таъсир кўрсатади. Кейинги йилларда тармоқда

корхоналарнинг дебиторлик ва кредиторлик қарздорлиги сезиларли даражада ўсиб бормоқда. Жумладан, 2016-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасида озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш иқтисодий фаолият турлари бўйича корхоналарнинг дебиторлик қарздорлиги 471,6 дан 2310,1 млрд. сўмга ёки 389,8 фоизга, кредиторлик қарздорлиги эса 900,1 дан 3137,4 млрд. сўмга ёки 248,6 фоизга ошган (6-жадвал).

6-жадвал

Ўзбекистон Республикасида озиқ-овқат маҳсулотлари, ичимликлар ва тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш иқтисодий фаолият турлари бўйича корхоналарнинг дебитор ва кредитор қарзлари динамикаси
йил охирига, млрд. сўмда

Кўрсаткичлар	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	2020 й. 2016 й.га нисб., %да
Дебиторлик қарзи	471,6	783,2	869,9	1856,9	2310,1	489,8
Кредиторлик қарзи	900,1	1103,4	1958,5	2298,9	3137,4	348,6

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумоти асосида тузилган.

Табиийки дебитор ва кредитор қарздорликнинг бу даражада ошиб бориши тармоқ корхоналарининг айланма маблағларга бўлган талабини ўз вақтида ҳамда зарур ҳажмда қондиришга жиддий таъсир кўрсатиб, нотўловлар туфайли ишлаб чиқариш ҳажмини қисқаришига сабаб бўлиши мумкин.

Хулоса ва таклифлар. Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулоса ва тавсияларни илгари суриш мумкин:

1. Илғор хорижий мамлакатлар тажрибаси шундан дарак берадики, иқтисодий тараққиётнинг ҳозирги босқичида озиқ-овқат саноатида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш кўп жиҳатдан замонавий техника ва технологиялар билан қуролланишга боғлиқ бўлиб бормоқда. Демак, тармоқни барқарор суръатлар билан ривожлантириш учун уни техник жиҳатдан модернизациялашга жиддий эътибор қаратиш лозим бўлади.

2. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш кўламини кенгайтириш ва ривожлантириш, қишлоқ жойларда бу соҳада замонавий мини-технологиялар билан қуроллантирилган корхоналар тармоғини кенгайтириш, тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш ассортименти ва сифатини янада яхшилаш бўйича ҳар 5 йилда махсус давлат дастурларини қабул қилиш ва амалга ошириб бориш мақсадга мувофиқ.

3. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлашга ихтисослашган совутиш камералари, уларни саралаш ва қадоқлаш пунктлари ва ташиш билан шуғулланувчи махсус логистика-транспорт тармоғини кенгайтириш.

4. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва бир вақтнинг ўзида қайта ишлаш билан шуғулланувчи ишлаб чиқариш мажмуалари, холдинглар ва илмий-ишлаб чиқариш бирлашмалари фаолиятини кенгайтириш, уларни зарурий ер участкалари ва бошқа ресурслар билан таъминлаш, бу тузилмаларда ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг замонавий усуллари ва интенсив технологияларни қўллаш.

Бу тадбирларни амалга оширилиши қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш даражасининг ошишига, яратилаётган маҳсулот таркибида қўшилган қиймат салмоғининг ортишига, тармоқнинг барқарор суръатлар билан ривожланиши ва экспорт салоҳиятини юксалишига замин яратади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. www.fao.org/3/ca8388en/CA8388EN.pdf.
2. Н.И.Саудахмедова. Ўзбекистонда озиқ-овқат саноати маҳсулотларини ишлаб чиқариш тенденциялари ва муаммолари // “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 2, апрель, 2019 йил. – 7 б.
3. <https://president.uz/uz/lists/view/2697>.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегияси концепцияси. <https://uzbekistan2035.uz/uz/uzbekistan-2035>. - 113 б.

IQTISODIY TADQIQOTLAR

ELEKTRON ILMIY JURNALI

Tahririyat manzili:
100003, Toshkent sh., Chilonzor tumani, I. Karimov ko'chasi 49-uy
Telefonlar *****